

MIKHAIL KIZILOV

The Karaites of Galicia: An Ethnoreligious Minority among the Ashkenazim, the Turks, and the Slavs, 1772–1945. *Studia Judaeoslavica*, Vol. 1, ed. Alexander Kulik. The Hebrew University of Jerusalem. Leiden: Brill, 2009. 461 s.

Harva enää kyseenalaistaa pienten vähemmistöjen tutkimuksen mielekkyyttä ja tarpeellisuutta. Viime vuosina kiinnostus esimerkiksi Itä-Euroopan karaiitteihin on ollut jatkuvassa nousussa. Tämä ei ole mikään ihme, sillä karaiittien historiassa heijastuu miniatyyrikoossa koko alueen pirstaleinen menneisyys. Karaiitit kuuluvat rabbiinisesta juutalaisuudesta erkaantuneeseen liikkeeseen, joka ei hyväksy Mishnaa ja Talmudia uskonnolliseksi auktoriteetiksi. Itä-Euroopassa turkkilaiskielisiä karaiitteja (karaiimeja) on perinteisesti asunut kolmella alueella: Liettuassa (erityisesti Vilnan kupeessa Trakaissa), Galitsiassa nykyisessä Puolassa ja Ukrainassa sekä Krimin niemimaalla. Liettuan ja Krimin yhteisöihin verrattuna Galitsian karaiitteja oli korkeimmillaan vain muutamia satoja. Teoksessaan *Karaites in Galicia* Mikhail Kizilov käsittelee tämän pienen uskonnollis-etnisen ryhmän historiaa Galitsiassa Puolan jaoista toisen maailmansodan päättymiseen asti. Teos sisältää lisäksi ytimekkään katsauksen Itä-Euroopan karaiittien kansanperinteeseen ja uskonnollisiin tapoihin.

Ensimmäiset karaiitit saapuivat Galitsiaan 1300–1400-luvuilla mahdollisesti Krimin niemimaan kautta, Pohjois-Kaukasukselta tai Volgan alueelta. Kizilovin mukaan karaiittien käyttämä kieli, turkinsukuiseen *kipchak*-ryhmään kuuluva karaiimi, viittaisi yhteyksiin turkkilaisukuisten heimojen kanssa. Luotettavia keskiaikaisia lähteitä näistä varhaisista vaiheista ei ole saata-

villa. Modernin historiantutkimuksen kannalta tilannetta vaikeuttaa se, että 1700–1800-luvuilla karaiitit tukeutuivat omassa historiakirjoituksessaan toisen käden lähteisiin tai – Kizilovin mukaan – tietoisesti väärensivät arkistomateriaalia. Galitsian ruhtinas Daniil (1202–1264) toi 1830-luvulla suosittu legendan mukaan karaiitit sotasalaaliina Galitsiaan. Maailmansotien välisenä aikana, kun Galitsia kuului Puolalle, korostettiin puolalaisten kunnioittaman ruhtinas Vytautasin (1350–1430) roolia Galitsian karaiittien varhaisessa muuttoliikkeessä. Romanttisen ideaalin mukaan kunkin ”kansakunnan” tuli löytää mahdollisimman varhainen alkuperä, joka mielellään myös tukisi ryhmän historiallisia etuoikeuksia.

Karaiittien myöhemmät vaiheet Galitsiassa tunnetaan toki hyvin. Vuodesta 1569 alkaen Galitsia oli osa Puolan kuningaskunnan ja Liettuan suuriruhtinaskunnan muodostamaa valtioliittoa. Puola-Liettuaissa karaiiteilla oli lain silmissä identtinen asema rabbiinisten juutalaisten rinnalla. Molemmilla yhteisöillä oli omat edustajansa *va’adissa*, juutalaisten ylimmässä päättävässä elimessä. Puolan ensimmäisen jaon tuloksena Galitsia siirtyi Habsburgien Itävallan alaisuuteen (1772–1918). Nyt valtioiden rajat erottivat Galitsian karaiitit Venäjän keisarikuntaan liitetyistä Liettuan ja Krimin niemimaan uskonveljistä.

Itävallan hallitsemassa Galitsiassa juutalaisten yhteiset toimet purkautuivat. Karaiitit olivat perinteisesti harjoittaneet maanviljelystä. Ashkenasijuutalaiset, joilta maanomistus oli kielletty, toimivat vähemmän arvostetuissa ammattissa kauppiaina, rahanlainaaajina ja käsityöläisinä. Pienestä karaiittien ryhmästä tuli nyt hallinnon silmissä ”mallijuutalaisia”, joista ashkenasijuutalaisten tulisi ottaa opiksi. Vanhoja ennakkoluulojakaan ei unohdettu: karaiitit tunnustavat opillisesti ainoastaan heprealaisen Raamatun (Vanhan testamentin) auktoriteetin ja hylkäävät Talmudin, jota kristillisissä piireissä vieroksut-

tiin. Karaiiteille myönnettiin verohelpotuksia sekä osittainen vapaus asevelvollisuudesta. Etuoikeudet herättivät katkeruutta ja edistivät ryhmien erkaantumista toisistaan.

Kizilovin mukaan Galitsian karaiitit olivat aiemmin kokeneet olevansa erottamaton osa juutalaisyhteisöä. On kuitenkin otettava huomioon, että karaiittien puutteellinen Talmudin tuntemus oli ashkenasijuutalaisille sivistymättömyyden merkki. Lisäksi karaiittien puhekieli oli turkinsukuinen karaiimi, kun taas ashkenasit puhuivat jiddishiä. Karaiittien liturginen heprean lukutraditio muistuttaa sefardijuutalaisten vastaavaa traditiota, joka poikkeaa merkittävästi ashkenasihepreasta. Nämä kielelliset ja uskonnolliset erot itessään olivat taatusti riittäviä pitämään ryhmät erillään jo Puola-Liettuan yhteisen hallinnon aikana.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Galitsia liitettiin osaksi itsenäistä Puolaa. Säilyttääkseen Itävallan alaisuudessa saavutetun etuoikeutetun asemansa karaiitit pyrkivät aktiivisesti kätkemään juutalaisen taustansa. Ilmeisenä syynä tähän oli Puolassa 1920–1930-luvuilla rajusti lisääntynyt antisemitistinen liikehdintä. Sama tendenssi vaikutti kaikissa Itä-Euroopan karaiittisissa yhteisöissä, joiden yhteiseksi uskonnolliseksi ja maalliseksi esimieheksi nimitettiin Krimin karaiitti Seraja Szapszał. Venäjän salaisena agenttinakin tunnettu Szapszał pyrki modernisoimaan karaismia turvatakseen yhteisön aseman tukahduttavassa ilmapiirissä.

Heprea kulttuurin, liturgian ja kirjallisuuden kielenä korvattiin karaiimilla: niinpä hepreankielisestä sanasta *hakham* muodostettiin pseudoturkkilainen *hakhan*, ’viisas’ (ts. yhteisön johtaja) ja karaiittisen kalenterin hepreankieliset kuukaudet vaihdettiin karaiimikieliseksi. Lisäksi juutalaiset symbolit, esimerkiksi karaiittien synagogakoristeissa yleinen Daavidin tähti, haluttiin poistaa käytöstä. Suurin muutos tapahtui etnisen identiteetin määrittelyssä. Antropologeja pes-

tattiin todistamaan, että karaiiteilla ei ole yhteistä verenperimää ashkenasijuutalaisten kanssa. Suosituimman teorian mukaan karaiitit polveutuisivat kasaareista, karaiittiseen (ei-juutalaiseen) uskoon kääntyneestä turkkilaispaimentolaisista.

Kizilovin mukaan Liettuassa ja Krimin niemimaalla karaiitit olivat sisäistäneet Galitsiaa luontevammin muutkin modernin yhteiskunnan muutokset, joten Szapszaĭn uskonnolliset reformit ja turkkilais-sukuinen identiteetti omaksuttiin nopeasti. Vanhoilliset Galitsian karaiitit sen sijaan omaksuivat uudistukset vain pintapuolisesti. Lapsille teroitetiin, että kodin ulkopuolella ollaan ”turkkilaisia”, mutta kodin seinien sisäpuolella voidaan vapaasti olla juutalaisia.

Juuri pyrkimys rakentaa turkkilais-sukuinen identiteetti ja juutalaisista elementeistä puhdistettu uskonto pelasti Itä-Euroopan karaiitit holokaustilta. Gettoihin suljetut ashkenasijuutalaiset historioitsijat, joista vain yksi selvisi holokaustista hengissä, vastasivat natsien tiedusteluihin, että karaiitit ovat rodullisesti ei-seemiläisiä turkkilaisia. Karaiittinen yhteisö vuorostaan myönsi usealle juutalaiselle väärennetyt karaiittiset henkilöpaperit. Sodan jälkeen karaiitteja on silti toisinaan syytetty yhteistyöstä natsien kanssa. Kizilov toteaa, että väite ei pidä paikkaansa ainakaan Liettuassa ja Galitsian karaiittien kohdalla. Karaiittien asemaa holokaustissa ei kuitenkaan ole tutkittu perusteellisesti. Kizilov korostaakin tällaisen tutkimuksen tarpeellisuutta tulevaisuudessa.

Toisen maailmansodan jälkeen kaikki kolme karaiittikeskusta, Liettua, Galitsia ja Krimin niemimaa, sijaittivat ensimmäistä kertaa yhden valtion rajojen sisällä, Neuvostoliitossa. Sotienvälisenä ajanjaksona Itä-Euroopan karaiitit olivat julkaisseet peräti viittä eri karaiiminkielistä aikakauslehteä. Nyt tämä vilkas kulttuurielämä kuihtui. Neuvostohallinto suhtautui parhaimmassakin tapauksessa epäluuloisesti juutalaisiin ja turkkilais-sukuisiin vähem-

mistöihin (tataarit ja karaiitit). Haliczin karaiittinen synagoga tuhoitiin kokonaan 1980-luvulla, ja tilalle rakennettiin asuintaloja. Tiukat, Tooraan pohjautuvat avioliittosäännöt kuihduttivat yhteisöä entisestään. Kun käännynnäisiä karaismiin ei hyväksytty edes avioliiton kautta, monelle karaiitille ainoaksi vaihtoehdoksi jäi joko assimiloituminen vallitsevaan yhteiskuntaan tai ero yhteisöstä.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen 1990-luvulla karaiitit ovat ansiokkaasti pyrkineet elvyttämään karaiimin kieltä ja kulttuuria. Tämä on osin onnistunutkin sekä Liettuassa että Krimin karaiittiyhteisöissä, joita on jäljellä parisentuhatta henkeä. Galitsian yhteisö sen sijaan on jo kokonaan kadonnut. Szapszaĭn ja Neuvostoliiton antisemitistisen ilmapiirin perintönä karaiitit korostavat nykyisinkin turkkilaisista synnytyperää. He eivät koe kulttuurista, kansallista tai uskonnollista yhteyttä juutalaisiin tai juutalaisuuteen. Kizilov esittää, että ainoastaan ”kotoutus” Israeliin pelastaisi Itä-Euroopan karaiitit lopulliselta sukupuutolta. Tämä toki edellyttäisi myös ”paluuta” vanhaan eli karaismin juutalaisen luonteen avointa tunnustamista. Hän käyttää analogiana Egyptin ja Irakin arabiankielisiä karaiittisia juutalaisia, jotka emigroituivat 1950–1970-lukujen aikana Israeliin ja Yhdysvaltoihin. Vertaus ei tosin ole täysin onnistunut: Lähi-idän karaiittiset juutalaiset joutuivat pakon edessä lähtemään, kun elämä arabimaissa Israelin valtion perustamisen jälkeen vuonna 1948 kävi mahdottomaksi. Itä-Euroopan karaiiteista vain harva on joutunut pakon edessä muuttamaan Israeliin. Erityisesti Liettuassa karaiittien pieni yhteisö on yhteiskunnallisesti varsin vakiintuneessa asemassa. Tulevaisuudessa toki tämän hintana saattaa olla koko yhteisön vähittäinen katoaminen.

Kizilovin yleisesitys Galitsian karaiittien historiasta on tervetullut lisäksi huonosti tunnettuun Itä-Euroopan karaiittien historiaan. Pienen Galitsian yhteisön lisäksi mukaan

mahtuu paljon kiehtovaa informaatiota Puolan ja Liettuassa karaiiteista nykypäivään asti. Muutama seikka kuitenkin jää yhä avoimeksi. Nykyinen turkkilais-nationalistinen, juutalaisuuteen negatiivisesti suhtautuva identiteetti on Kizilovin mukaan omaksuttu vasta Seraja Szapszaĭn toimikaudella 1920–1930-luvuilla. Vaikka hallinnon tasolla muusta juutalaisuudesta erkaantuminen alkoikin Galitsiassa jo 1700-luvun lopulla, vasta 1900-luvun alkupuolen antisemitistinen ilmapiiri pakotti karaiitit irtautumaan kokonaan juutalaisuudesta.

Viitattut lähteet antavat kiinnostuneille toki lisätietoa, mutta satunnainen lukija jää tyhjän päälle. Miten tarkalleen ottaen Szapszaĭn turkkilaisistamisprosessi eteni? Mikä oli Szapszaĭn turkkilaisidean pseudotieteellinen tausta? Entä miksi uudistukset omaksuttiin ilman suurta vastustusta, niin ripeästi sotien välisenä aikana? Kizilov suorastaan kampanjoi sen puolesta, että Itä-Euroopan karaiitit ”palaisivat” juurilleen juutalaisuuteen. Karaiittien varhaisesta historiasta ja karaiimin kielen omaksumisprosessista ei kuitenkaan ole varmaa tietoa. Olisiko mahdollista, että turkkilaiskielinen ryhmä olisi kääntynyt tai käännytetty karaismiin? Onko juutalaisuus tarkasti määriteltävissä oleva etninen ominaisuus vai onko se ensisijaisesti uskonto? Nämäkin kieleen, etnisyyteen, uskontoon ja niin sanottuun ”rotuun” liittyvät kysymykset ovat yhä kiistanalaisia.

RIIKKA TUORI
FIL. MAIST., HELSINKI